

SODOBNA PROZA SLOVENCEV V ITALIJI: TIPOLOGIJE ROMANA 1980–2010

David Bandelj

Fakulteta za humanistiko, Nova Gorica

UDK 821.163.6(450)-31.09"1980/2010"

Članek se ukvarja s sodobnim romanom med Slovenci v Italiji. Predmet raziskovanja je predvsem tipologija te literarne vrste, ki se je v letih 1980–2010 postopoma razširjala in danes omogoča razdelitev v šest večjih tipoloških skupin.

Slovenci v Italiji, roman, tipologija, sodobna književnost, identiteta

The paper deals with the contemporary novel of Slovenes in Italy and aims at typological classification of those texts. In the period 1980–2010, the novel underwent a certain developments and today it can be classified into six typological categories.

Slovenes in Italy, novel, typology, contemporary literature, identity

1 Uvod in opredelitev predmeta

Če se na izbor prozskih tekstov, ki so med Slovenci v Italiji nastali v tridesetletju 1980–2010, na hitro ozremo, lahko opazimo manjšo reprezentativnost avtorjev in del, kakor je razvidna npr. iz poezije. Kljub temu je predmet te raziskave tako obširen, da moramo na začetku opraviti selekcijo.

Ker zaseda kraljevsko mesto med proznimi sestavki roman, se je zdelo naravno, da bomo iz obsežne prozne snovi izluščili prav to literarno vrsto in pisce ter jim skušali najti vzporednice in ločnice. Pisci, ki so se posvečali in se posvečajo kratki prozi, bodo tako izostali, pa ne zaradi manjše vrednosti njihovega dela, ampak ker bi zahtevali drugačen raziskovalni pristop.

1.1 Avtorice in avtorji

V literarnem svodu Slovencev v Italiji zasedata pomembno – če ne najpomembnejše – mesto dva avtorja, ki sta svojo literarno pot začela že v prvem povojnem času in s svojim delom zaznamovala celotno polstoletje. **Boris Pahor** (1913) in **Alojz Rebula** (1924), naj-

večja prozaista, kar jih je doslej dala slovenska narodna skupnost v Italiji, sta že sicer polnopravna člana slovenskega literarnega kanona, čeprav si je Boris Pahor tudi zaradi režimske proskribiranosti v bivši Jugoslaviji to mesto zaslužil relativno pozno. Njuni romani nadaljujejo literarno tradicijo in jih zaradi tega ne bomo posebej obravnavali, tudi zaradi tega ne, ker bi oba pisatelja zaradi obsežne snovi zaslužila svojo raziskavo.

Ostali avtorji so brez dvoma izhajali iz Pahorjeve in Rebulove romanopisne tradicije, vendar je bila zanje največja težava prav v dokončnem izhodu iz njunega objema. Usodni rezultat enačbe »roman + Slovenci v Italiji« je bil namreč dolgo let »**Pahor – Rebula**«. Pisci, ki so se pojavljali za njima, so se morali ustvarjalno spopasti z dediščino in tradicijo obeh velikanov. Zaradi tega je tudi romaneskna produkcija, ki je nastala v zadnjih letih, dokaj majhna v primerjavi s Pahorjevimi in Rebulovimi deli. Če sta Rebula in Pahor skupaj objavila v tridesetih letih kar 14 romanov, so jih ostali avtorji skupaj objavili 28. Število je seveda dvojno, vendar ni zanemarljiv poda-

tek, da gre za kar 15 avtorjev. Upoštevali bomo torej petnajsterico, ki jo sestavljajo **Roman Firmani** (1930–2009), **Miroslav Košuta** (1936), **Evelina Umek** (1939), **Irena Žerjal** (1940), **Ivanka Hergold** (1943), **Antonija Klavdija Vončina** (1943), **Sergej Verč** (1948), **Marij Čuk** (1952), **Dušan Jelinčič** (1953), **Jasna Jurečič** (1955), **Marko Sosič** (1958), **Igor Škamperle** (1961), **Vilma Purič** (1966), **Matjaž Klemše** (1978) in **Erik Sancin** (1981).

2 Tipološka razločitev

Vsako tipološko razpravljanje je lahko predmet diskusije, v tem prispevku se glede na vsebinsko ali stilno karakterizacijo opredeljujem za šest tipov sodobnega ali najsoodobnejšega romana med Slovenci v Italiji.

2.1 Biografskost in avtobiografskost

Čeprav so biografske in avtobiografske zvrsti v literaturi ponavadi precej daleč od fabulativne romanesknosti, se v sistemu književnosti Slovencev v Italiji pojavljajo poskusi literarne upodobitve svojega (piščevega) ali tujega življenja ali pa umetniške predelave preživetih izkušenj.

Ta tipološka skupina zajema dela, ki so ponavadi prozni prvenci. Avtorji za svoj krst v proznem svetu večkrat uporabijo osebne izkušnje ali preverjene biografske usode. Leta 1981 je Roman Firmani, sicer rojen v Benečiji, toda eden izmed neštetihi potomcev rudniških delavcev v Belgiji, ki so se tja priselili v tridesetih letih, izdal roman *Zadnja dolina*, ki je bil napisan v italijanščini (avtor je – poleg francoščine – obvladal italijanščino in beneško narečje ter ju imel za svoja izvirna jezika), vendar je v slovenskem prevodu, ki ga je ob avtorjevi asistenci opravila Magda Jevnikar, izšel istočasno z italijanskim originalom *L'ultima valle*. V tem tekstu se Firmani loteva usode očeta in njegove grenke poti s trebuhom za kruhom v Belgijo, ki jo bo zaključil v drugem romanu v italijanščini *Gli sradicati, odiseja di un emigrante (Izkoreninjenci, odiseja nekega emigranta, 1998)*.

(Avto)biografska pripoved (roman se zaključí z rojstvom sina Romana in protagonistovim odhodom v Belgijo) želi na literarno nepretenciozen način kronikalno popisati pot emigranta skozi težave kmečkega življenja, burno obdobje prve svetovne vojne in njegovim postopnim izkoreninjenjem iz domače vasi, toda brez ene izmed specifičnih značilnosti literature Slovencev v Italiji, to je narodne identitete.

Podobno usodo ima »skoraj družinski roman« Miroslava Košute *Spomini Angela Katice* (2009), kjer je avtor opisal življenjsko pot očeta in tekst priredil po njegovih zapisanih spominih. Tu se ob narodni identiteti precej močno uveljavi tudi politična (antifašizem in leninizem).

Nekoliko bolj literarno se usode lastnega očeta loteva Dušan Jelinčič v romanu *Martin Čemur* (2002), kjer prihaja na dan zakrita zgodba Zorka Jelinčiča kot »ontološki problem posameznikove umestitve v družbi« (Umek 2007: 111). Jelinčičev roman je morda še najbolj fikcijsko zgrajen, ker se biografija in avtobiografija prepletata s pisateljevo invencijo.

Iz tega vidika je drugačen najnovejši roman Eveline Umek, ki spregovori o pisateljski in človeški usodi Marice Nadlišek Bartol. Umkova skuša zarisati profil pisateljice in roman *Po sledih Fate Morgane* (2008) usmeri v večinoma faktografsko obravnavanje pisateljčinega življenja z zanimivim poskusom opisa njenega osebnega čutenja.

Tudi roman Klavdije Vončina *Meja na vzhodu: 1945–1991 (Confine orientale: 1945–1991)*, ki je izšel v slovenski in italijanski varianti leta 1999, ima dovolj zanimivo usodo. Gre za avtobiografsko pripoved o spominih na mlada leta in problem »mejnosti in obmejnosti« Gorice v letih po vojni. Delo bi težko opredelili za roman v polnokrvnem pomenu besede, saj je tekst sestavljen iz krajših ali zelo kratkih lirskih prebliskov (pol strani, ena stran ali dve), ki ne delujejo naracijsko, temveč izpovedno. Zanimivo je gledišče, ki tradicionalno denominacijo slovenske »za-

hodne meje« spremeni v »vzhodno« in tako zavzame stališče italijanskega kulturnega prostora.

Irena Žerjal, pesnica in prozaistka, je svoj zadnji roman *Kreda in hijacinte* (2006) uglasila v avtobiografskem tonu, čeprav je to razvidno le iz primerjave njene življenjske zgodbe s peripetijami protagonistke romana. Tako je Žerjalova uspela avtobiografskost prekodirati in jo preobrniti v načelno fikcionalnost.

Posebne teoretske obravnave bi bila vredna t. i. alpinistična komponenta avtobiografske literature. Kar nekaj avtorjev je namreč iz svoje gorniške usode zapisalo literarno delo in ga opremilo z metaforizacijo življenja kot vzpona. Igor Škamperle se je v skoraj razvojnem romanu *Sneg na zlati veji* (1992) opredelil za prikaz poti iz adolescence v odraslost, Dušan Jelinčič je za svojo privilegirano izrazno temo izbral gorniško pripoved (*Zvezdnate noči, Biseri pod snegom, Kam gre veter, ko ne piha*), kjer je zapisal svoje izkušnje na najvišjih vrhovih sveta.

Med mlajšo generacijo je vsekakor treba omeniti prvenec goriškega avtorja Matjaža Klemšeta *V zakrpanih gozdarjih* (2009), ki v formalni tektonski konstrukciji (šest poglavij, ki opisujejo vzpon z viškom v sedmem – Triglav in Julijci, nato šest poglavij sestopa) pripoveduje o lastni hoji po slovenski planinski poti od Maribora do Ankarana po hujši boleznici, od katere si je opomogel. Tekst razumemo ne le kot potopisno pripoved, ampak kot izpoved vračanja v življenje, kar daje avtobiografskosti poseben značaj, tudi glede izbranosti jezika, ki se spretno giblje med lirskim in epskim, z velikim obvladovanjem ironije.

2.2 Zgodovina

Zgodovinska tematika je navdihovala mnoge avtorje, najprej Alojza Rebulu in Borisa Pahorja, ki sta jo uporabila kot snovno podstat svojih romanov, kljub temu da bi o zgodovinskih romanih v književnosti Slovencev v Italiji težko govorili. Zgodovina je po-

navadi glavni okvir pripovedi, spremlja njen tok in protagoniste v njihovem spopadanju s konflikti.

Tako se Igor Škamperle v romanu *Kraljeva hči* (1997) približuje Ecovi koncepciji romana, kjer zavzemajo pomembno mesto, poleg zgodovinskega okvira, tudi alkimija, jezik in literarno poigravanje s formo.

Med sodobnejšimi avtorji je treba izpostaviti Vilmo Purič in njen prvenec *Burjin čas* (2009), ki opisuje viharen čas v kraški vasi Repen med leti 1940 in 1945. Kljub temu da se zgodovina vzpostavlja kot velika akterka tega romana, bi roman le stežka šteli za zgodovinskega v pravem pomenu besed. Glavna junakinja Brina se ne zaveda usodnosti časa in dogajanje v romanu se pleče okoli odnosov med protagonisti in okoli kolektivne usode Slovencev pred viharjem fašizma. Čeprav Marija Mercina v romanu najde »lastnosti ženskega, dekliškega, socialnega in vojnega romana« (2008: 186), je v njem razviden predvsem kronotopski obseg *pars pro toto* za Repen in za obdobje 1940–1945 kot prikaz dela celovite problematike Slovencev v Italiji.

Zgodovinskost dejstev (ki so včasih v romanu filološko izpričana) je torej pri *Burjinem času* le ozadje, tako kot v večini Rebulovih in Pahorjevih romanov, ki služi kot orientacija in prikaz situacije v vasi Repen, ki je za osvoboditev izpod jarma fašizma žrtvovala večji del svojega prebivalstva. Delo je doslej edini sodobnejši roman med Slovenci v Italiji, ki odprto izbira zgodovino kot okvir pripovedi.

2.3 Identiteta

Problem identitete v književnosti Slovencev v Italiji je večplasten, ker odraža tudi sociološko stanje družbe, v kateri ta literatura nastaja. Istočasno se pojem identitete prekriva z drugimi pojmi, kot so npr. narodnost, narodna pripadnost, sožitje ipd. Noben Slovenec v Italiji se namreč ne bo mogel ogniti temu problemu, »saj njegovo kulturno obzorje predpostavlja, da se prej ali slej sreča s

pojmom narodne pripadnosti in ga oblikuje v nekaj svojega« (Bandelj 2010: 72). Romanov na to temo je zato več.

Evelina Umek je izmed treh romanov kar dva posvetila tej temi. V spretno konstruiranem romanu *Frizerka* (2005) v sklenjenem času enega tedna spoznamo zgodbo tržaške frizerke Romane, asimiliranke, ki se mora po sili razmer soočiti s svojimi nikdar spoznanimi koreninami. Retrospektivna pripoved, nezaznaven, a prisoten občutek krivde v protagonistki ni osebna zadeva, temveč je rezultat razmer, v katerih jo je v preteklosti zaznamovala družina. Loredana Umek (2007: 110) pravi, da protagonistkina stiska ni stiska narodnega odpadnika, ampak izhaja iz izbire nedejanja (družbene segregacije) kot odrešujočega dejanja. V tem smislu se tudi roman ne konča s katarzo, ampak s cikličnim ponavljanjem rutine, da bo »tako kot vedno«, in zadnji stavek v romanu je enak prvemu. Tudi formalna konstrukcija romana je v tem smislu krožna in zgodba ustvarja občutek »začaranega kroga«, v katerem se je znašla protagonistka.

V romanu *Hiša na Krasu* (2006) je identiteta razkrita skozi stik obeh protagonistov z lastno pripadnostjo in s stereotipnim odnosom, ki se plete med pripadniki slovenske narodne skupnosti v Italiji in Slovenci, ki živijo v matični domovini. Dokler ne pride do osebnega stika med dvema poloma in se stereotipi porušijo, se vprašanja identitete dotaknejo tudi vprašanja doma in varnega zavetja. Zato postane iskanje identitete istočasno iskanje ljubezni, kar dokazuje, da sta pojma neločljivo povezana. Umkova nam tukaj prikazuje zanimivo zgodbo, ki meji na ljubezenski roman, toda prav tema identitete ga oplemeniti z višjo literarno intenco.

Tržaški pesnik Marij Čuk je v krajšem romanu *Pena majskega vala* (1998) tematiziral dotlej še neobdelano snov ljubezni med Slovincem Maksom, pripadnikom narodne skupnosti v Trstu, in Italijanko Luiso, potomočko desničarsko usmerjene protislovenske družine. V pretežno realistični zgodbi s primes-

mi nadrealističnih domislic, kakor je »Urad za evidentiranje mrtvih Slovencev«, nas pisatelj opozarja na težko preteklost dveh med sabo bližnjih narodov, na asimilacijsko nevarnost in na novo pojmovanje sožitja. Tudi v tem romanu se zaključek odigra na nekatarzični ravni, ko oba protagonista zaradi njune »romeo-julijske« ljubezni ne moreta uresničiti lastnih (ali kolektivnih) sanj po sožitju in zgodba se zaključi z neizpetim koncem.

2.4 Človek na obrobju

Marginalizacija družbenega prostora, kjer Slovenci živijo kot narodna skupnost izven slovenskih meja, je igrala pomembno vlogo tudi pri afirmiranju tipologije romanov, ki se ukvarjajo prav s tem načinom prikazovanja človekove obrobnosti. Pisatelji tega ne delajo iz vidika narodne ali kulturne identitete, temveč iz vidika družbene pozicije protagonistov.

V tem je pravi mojster Marko Sosič, ki pripovedno perspektivo svojih dveh romanov namenja ljudem, ki so »drugačni«. *Balerina, balerina* (1997) in *Tito, amor mijo* (2005) sta romana o marginalcih, ljudeh, ki so »drugače sposobni« in čutijo svet skozi lastno obzorje.

V obeh romanih se dogajanje podreja mislim, ki izhajajo iz toka zavesti protagonistov. Otroškost, ki jo narekuje njihovo telesno stanje, popolnoma preoblikuje romaneskni jezik, ki je zunaj dogajanja. Ta se umika notranjemu monologu, ki dogajanje prikazuje skozi oči prvoosebnega pripovedovalca in je obenem protagonist romana. Pretresljivost usod Balerine in dečka v romanu *Tito amor mijo*, ki vsak po svoje ustvarjata spomine na preteklost in brezup prihodnosti, sta pomemben *novum*, ki bi se lahko še razširil po slovenskem romanopisju s svežino »drugačnega« gledanja na stvarnost, kar se zdi sicer poetično, a je še bolj kruto realistično. Posebnost Sosičevih romanov je tudi jezik, prepreden z narečnimi in knjižnimi kombinacijami, z veliko kontaminacijami tržaškega narečja, ki delujejo še bolj fabulativno učinkovito.

Irena Žerjal je v romanu *Magnetofonski trak* (1994), ki je najprej izhajal v nadaljevanjih v reviji *Zaliv* med leti 1974 in 1983, dokončno zapečatila svoje romaneskno iskanje novega načina pripovedovanja, kjer je glavna oseba v bistvu osamljena od družbe. Podobno je tudi v romanu Ivanke Hergold *Nož in jabolko* (1980), ki je postavljen v neko ne najbolj definirano tržiško predmestje in se v notranjih monologih ter pripovedovalčevih preskokih iz prve v drugo osebo v enotnem času enega dneva dotika človekovih globljih hrepenenj po izhodu iz obrobja proti družbeni sprejetosti.

2.5 Kriminalka

Novost je serija kriminalnih romanov Sergeja Verča, kjer nastopa komisar Benjamin Perko. Ta se je izkazal za edinstveno ikono v slovenski literaturi in tudi struktura Verčevih kriminalk (*Rolandov steber*, *Skrivnost turkizne meduze*, *Pogrebna maškarada* in *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*), ki zajema iz klasične sestave detektivske zgodbe, je prepredena s krajevno specifikom, saj je komisar Perko Tržičan, Slovenec, ki deluje najprej na jugu Italije, v teku zgodbe se nastani v Trstu in na svojo narodnost gleda iz drugačne perspektive, distance, naravne danosti in neproblematičnosti. Tako se vzbudijo v bralcu poleg bralnega užitka ob dopadljivih kriminalnih zgodbah v Verčevih romanih tudi neizbežna vprašanja o identiteti, ki je naravna in ni nobena ovira za soočenje, včasih bolj prijazno, včasih pa manj, z ljudmi iste ali drugačne narodnosti.

Tudi Dušan Jelinčič piše kriminalne romane, in sicer nenavadne. Mešanici alpinističnega romana in kriminalke, kakor sta npr. *Budovo oko* (1998) in *Umor pod K2* (2000), sta posebni, ker imata poleg neklasične kriminalne zgodbe tudi drugotno intenco: v *Budovem očesu* je smrt dveh alpinistov le povod za zgodbo, ni pa razkrita, ker se roman nikdar ne prevesi na detektivsko stran, temveč ostane obračun med zahodno in vzhodno kulturo gorništvaja, kjer je zahodna stran sim-

bol negativnega in potrošniškega sveta, vzhodna pa simbol miru ter stapljanja narave in človeka. Zaradi tega je problematična tudi definicija tega romana kot kriminalnega.

V *Umoru pod K2* pa je storilec takoj jasen, vendar se zgodba dogaja kot maščevanje in pride spet do obračuna med zahodnim in vzhodnim svetom. S tem načinom pisanja si je Jelinčič utrl pot v prekodiranje kriminalnega romana in ga postavil v širšo luč, ker se – tako kot Verč – ne ukvarja le s fabulo, temveč tudi z idejo.

2.6 V varnem zavetju zgodbe

Nekaj avtorjev se od zgornjih tipologij oddaljuje in se raje prepušča varnemu zavetju zgodbe, fabuliranju, želji po pripovedovanju, pri čemer je izpoved drugotnega značaja.

Prvenec (in doslej edinec) Jasne Jurečič *Prerokuj mi še enkrat* (2008) prinaša zanimivo zmes okvirne zgodbe, romana v pismih in ženskega romana, kjer se – kakor v večini sodobnejših romanov – glavni lik (ženska) kaže kot pasivna in razmišljujoča oseba, nagnjena k izpovedi, ne pa kot dejavna in instinktivna, kar daje svojevrsten značaj zgradbi takih romanov.

Dušan Jelinčič je v zgodbi z eksistencialističnim pridihom *Tema na pomolu* (1995) opisal usodo intelektualca, razpetega med pravico in krivdo ter tako segel v območje filozofije in psihologije, po čemer se roman posebno odlikuje.

V čisto drugačnem slogu je prvenec Erika Sancina *Nekje sredi vročine* (2003), nepretenozna in lažja oblika najstniškega romana, kjer izvemo za protagonistove burne dogodivščine med potovanjem po Evropi, ko je razpet med pijančevanjem, seksom in vandalizmom, brez posebnega hotenja po preseganju gole pripovednosti.

3 Zaključek

Naj še enkrat poudarimo načelno izmuzljivost tipoloških oznak romanov, ki jih obravnavamo v tem prispevku. Obstaja nekaj, kar vseeno veže večino pripovednih postop-

kov, predvsem pa vsebinsko hotenje njihovih avtorjev. Razen redkih izjem se vsi odločajo za iskanje širše vsebinske večplastnosti, ki bi literarnim tekstom dajala tudi etično vrednost. Tako nastane posebna zvrst romana, ki se tudi v najbolj klasičnih pripovednih postopkih (npr. kriminalki) pojavi kot nosilka višje ideje. V našem primeru bi to »višjo idejo« zlahka identificirali s problemom identitete, ki je lahko narodna, osebna ali enostavno človeška. Njena problematizacija, njeno iskanje in njen način ubesedovanja bi lahko bili predmet posebne raziskave o poti in usodi slovenskega romana v Italiji.

Bibliografija

Slovenski roman v Italiji 1980–2010

Boris PAHOR (1913)

V labirintu; 1984

Zibelka sveta; 1999

Zgodba o reki, kriпти in dvorljivem golobu; 2003

Trg Oberdan; 2006

Alojz REBULA (1924)

Zeleno izgnanstvo; 1981

Jutri čez Jordan; 1988

Kačja roža; 1994

Maranatha ali leto 999; 1996

Cesta s cipreso in zvezdo; 1998

Jutranjice za Slovenijo; 2000

Nokturno za Primorsko; 2004

Zvonovi Nilandije; 2005

Ob babilonski reki; 2007

Skrivnost kostanjevega gozda; 2010

Bojan PAVLETIČ (1928–2010)

Zvoki barv, 2010, postumno

Roman FIRMANI (1930–2009)

Zadnja dolina; 1981

Miroslav KOŠUTA (1936)

Spomini Angela Katice; 2009

Evelina UMEK (1939)

Frizerka; 2005

Hiša na Krasu; 2006

Po sledih Fate Morgane; 2008

Irena ŽERJAL (1940)

Magnetofonski trak; 1994

Kreda in hijacinte; 2006

Ivanka HERGOLD (1943)

Nož in jabolko; 1980

Klavdija VONČINA (1943)

Meja na vzhodu; 1999

Sergej VERČ (1948)

Rolandov steber; 1991

Skrivnost turkizne meduze; 1998

Pogrebna maškarada; 2003

Mož, ki je bral Disneyjeve stripe; 2009

Marij ČUK (1952)

Pena majskega vala; 1998

Dušan JELINČIČ (1953)

Zvezdnate noči; 1990, 2006

Biseri pod snegom; 1992

Tema na pomolu; 1995

Budovo oko; 1998

Ljubezen v času samote; 2000

Umor pod K2; 2000, 2008

Martin Čemur; 2002

Kam gre veter, ko ne piha; 2007

Jasna JUREČIČ (1955)

Prerokuj mi še enkrat; 2008

Marko SOSIČ (1958)

Balerina, balerina; 1997

Tito, amor mijo; 2005

Igor ŠKAMPERLE (1961)

Sneg na zlati veji; 1992

Kraljeva hči; 1997, 2002

Vilma PURIČ (1966)

Burjin čas; 2009

Matjaž KLEMŠE (1978)

V zakrpanih gojzarjih; 2009

Erik SANCIN (1981)

Nekje sredi vročine; 2003

Literatura

BANDELJ, David, 2008: *Razbiranja žarišča. Razmišljanja o meji in literaturi*. Trst: ZTT.

BANDELJ, David, 2010: *Narodnost in identiteta v sodobni liriki Slovencev v Italiji in Avstriji*. Irena Destovnik (ur.): *Koroški koledar 2010*. Celovec: Slovenska prosvetna zveza.

- KOŠUTA, Miran, 2005: La letteratura e la cultura slovene nel Friuli Venezia Giulia. *Slovenica*. Trieste – Reggio Emilia: EST-Diabasis.
- KOŠUTA, Miran, 2008: Ime in duh rože. Sodobno slovensko slovstvo v Italiji. *E-mejli*. Maribor: Litera.
- UMEK, Loredana, 2007: Poti tržaškega romana na prehodu stoletja (1997–2007). Miran Košuta (ur.): *Živeti mejo. Zbornik Slavističnega društva Slovenije* 18. Trst, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.